

Unióban a riporterek másik iránya építi a maga külön útjait. Mind, mind tehetsége, vérmérséklete és bátorsága szerint ír, ahogy a környezet társadalmi s kulturális léte és más körülmények korlátozzák, vagy lelkesítik.

A durva valóság és annak társadalmi vetülete között különbség van. Más ha fényképezünk és más, ha bizonyos társadalom bűnjelét kutatjuk. Iránytűnk a valóság. De az igazi riporter a logikus képzelet távcsövét is magánál hordja. A leírás vonala nála födi a képzeletet. Ha a riporter küldetése, hogy az igazságért harcoljon, akkor tudnia kell kievickélni a sok, apró, helyiérdekű igazság tömkelegéből, hogy a nem lényeges és nem szükséges tényeket eltávolítva a nagy és döntő igazságot rögzítse szoborba. Ha ennek ellenkezőjét cselekszi, csak a földszínen úszkál.

Ezért nem lehet *Knickerbockert* és *Sauerweint* nagy riportereknek neveznünk. „Gondos tárgyilagossággal“ mutatnak meg minden zeget-zugot, de sosem tudjuk meg tőlük, milyen az egész épület.

A mai vészterhes időkben a riporter föladata különösen nehéz és felelőségteljes. Nemcsak tehetségre van szüksége, de bátorságra is. Sokkal inkább, mint valaha érvényesek ma Zola szavai: „Az igazat mondjuk és mondjuk úgy, hogy a legegyszerűbb ember is megértse. Legyen ez az igazság a kor társadalmi ismereteinek színvonalán és töltsé be a legszigorúbb művészi mértéket is. De ne feledjük el, hogy ma a világot nemcsak magyaráznunk kell, hanem mindenekelött szükséges azt megváltoztatnunk!“

LÁSZLÓ ENDRE

Európai tragédia

Süppedő vállalai vénülő világunknak görnyed, roskad egy irombakoponya súlytalan súlya alatt. Ezer redő barázdálja a horpadt koponyát, sárgán és málladozón, varratai ijesztően megreszkedtek, rajt mohos zugok zajlanak s mint rianás a tó hátán, roppant hűrokként pengenek a vén varratok: egy villanás, egy perc és ezer repeszdarabban hull szerte, ez a rozoga Európánk.

Koponyák, koponyák, zörgő, szörnyű sovány csontok, vádoló, viaszos rettenetek, félelmek és nemtelenségek vizözöne szakad az utakraiszonyúan imbolyog, levegőért hápog Európa rosszszagú, hullabűzű repedt, rossz koponyája. Riadt varjak undorral rebbennek, sötétm kárrognak, emberlevegőt már nem is lebbent fényes szárnyuk. Nincs levegő; meglékeltek az emberek agyát, emberi zokogó szíveknek minden jó borát megcsapolták cégéres, gaz kocsmárosok, a lelkek illatát sárral keverték, az emberméltóságot kiherélték, a történelem mai éjszakájának rémes, koboldos kísértetei, földöntúlian dültagyú félelmetes ka-

landorok, gyülevész, pogány sintérek; uhu, uhu, szól az erdő, micsoda-történelemelőtti, emberelőtti éjékre merült a világ, uhu, uhu, halál-baglyok suhannak szárnytalan; rozsdásan zörög a fáradt sodrású világ: hová rejtse alázatosság templomaiban fürdetett arcát, kezét, gyermeket, anyját az ember, kísértések és kísértetek óráján, melyik bombabiztos barlang enyhelyére, hogy átvészelve Európa vészes hallgatását és gyáva gyilkosságát. Orrfacsaró világbűzben hová mentse jószándékát, esztét, mankóját, sakkátlóját, ágyékát, szerelmét, zseblámpáját, rádióját, szűkítő szegény kuzsát, hol főzve meg krumpillevését, melyik máglya tűzénél, mikor vad bojtorján veri fel a városok tereikönyvtárak füstöt köpnek, festmények olaja forró könnyeket ejt, munkára méltó gépek tébolytáncba kezdenek; különös, különös téli éjszákak dideregnek mellünkben, hol vannak a melengető madárfészkek mostában?

A mítosz mesélni kezd. — Európa fogsora szuvasodik, odvas barlangokból tömény bűz száll alá, mint izzó láva a Vezuvból, mezőkre és felvak jámbor meleg jászalai alá, folyók ágya eliszaposodik a masszív bürüben, a keskeny gázlók gerincén a hideg viszolyog, jaj, már mindent elönt a hináros lép. Úgy fél ilyenkor az ember, Isten képmására és saját szerencsétlenségére teremtett ember, van két keze, de ugyan kibekapaszkodnék vihar idején e gyáva, gyűlölt és cudarul gyalázatos-ócska földre lökve, gyengécske lélekvesztőn melyik sötét világítótorony felé tereije delejezett, babonázott, kiszúrt szeméit. — Ordas erők ördögi derongjai rivallnak és érvelnek, szegény nép, téged az ellen mikép tép és mikép abroncsosz bele a semminek bűbájába; barlangod falai már dűledeznek. Kekete félelem leselkedik hajszolt emberek letört izmaiban, apró lurkók, asszonyok áldott méhének gyümölcsei pokrócba takarják meztelen testüket és majdani bosszújukat a Pireneusok szakadékaiban. Csodálkozó csillagok alatt, Európa gazdag asztalairól lesepert morzsákból népkonyhát oltároskodnak össze kegyesszívűek. Európa imádkozik a holtak lelkiüdvéért, szenteket avat és szendvicsköltevényeket álmodik. Megszentelt arabok kegyesen kérdéle hányják a fegyvertelen spanyolok köztársaságát. Halálos rettegés, vad remégés, vinyonyó rémület gunnyaszt a népharcos menekülők zezredeiből. Iszonyú irtózat csápjai karmolnak borzolt idegek ducaiban, határok hőrögnak emberrajok tifuszos teste alatt, a jó szíve megolvad, az égből eső csatornázik le békésen, gyermeköklök emelkednek: jaj a bűnösöknek.

Rémese — fitymálok le e sorokat polgártárs — megborzongsz és ijedtedben sietve felhőrpinted finom feketédet. Igazad van, polgártárs. Rémese ez, hab nélkül. De a rémcsében te leszel a hab, kedves polgártárs. Nosza, igyunk a rémese egészségére.

... Túlságosan éles fekvésekben kezdtem fentebb. Más, csendesebb húrú hangszereken kell ezt folytatni. Mértékletesebben, hidegen mérlegelve és méltányolva a helyzetet, amelyben vagyok és vagyunk. Úgy folytatom hát, kedvedért, polgártárs, mint a hajdan való írődéakok írták volt históriás énekeiket, mikor bús életük omladéka fölött, dűlások láttán, duvadak nyomában a szépnek látott, szentnek hitt, a szentnek áhított és szépségre ihletett embererdő fölött eméztek búsan és sírva; sírván maguk búján és testvérek, néptestvérek és eszmetestvérek siralmas halálán és bánatukat betűseregükbe, regékbe, igazmon-

dó, tanító fabulákba rótták, fájdalmasan és finoman, de előbb hív szí-
vüket hittel és acélosan egy tiszta Muzsához emelték, adma a Muzsu-
jó, jenyhe szavakat, sokszor pedig konok, győzelmes, telitalálatos, táltos
szavakat, hogy ifjú szomorúságukat és bizakodásukat a termő elmékbe
szép sorokban elszánthassák, majdani kalászos termés reményében a-
tették ezt igazságra vezérlő kalauz hitével, akként kérném én is most-
fáradt, öreg deák, régi és nagyon is mai magyar nyelven, kérném csak-
nem jobbágyi fővegemeeléssel, de taborci hangon, e jobbágyi korban-
mind a várurakat, szabad nemeseket, kereskedőket, kalandorokat, is-
pánt, nádort s téged is polgártárs, mind a hatalmasokat, küket illet, eu-
gednék meg, hogy szóljak itt, hevenyészve, gyorsan, míg futók a futók-
kal, harcolok a harcolókkal, szóljak, no, kevés szót csak, őszintét nem
hitehagyott, de hűségest a vállalt elvhez, csak néhány, enyhén gyil-
kos szót a vén számár Európa sírnivalóiról.

— Eb ura fakó — legyintesz, polgártárs. Vannak prófétáink, vezetik
ők a népet, ők írják vaskézrel és légiókkal a történelet. Soha még a
világ nem hemzsegett ennyire a prófétáktól, — ezt mondd.

En pedig azt mondom: Bizony mincennek már a földön próféták-
de vannak, sejhaj vannak törzsfők. Tolldíszes, harcdiszben pompázó
törzsfőnökök, azok vannak. Ezek azonban hiába is fujják a világtörténe-
lem Jerichó-falai alatt kúrteiket: a világ teljesen nem omlhat a törzs-
fők lábai elé. Igaz, a tömegek lelke mélyén szunnyad valami primitív
visszavágyás ősi, elhagyott barlangi tűzhelyek felé, titkok rengetege
felé, az idő méhének ősi műhelytitkai felé, állati titkok és emberi tit-
kok központja felé. Évezredek megejtő varázsa és mérge vissza-vissza-
tántorít a romantikus visszavágyáson túl valami gyermeki ösztönrel az
anyaöltre, védelemre, s farkaösztönrel valami vezérkeresésre, hősi izmok
és torkok és fogak és bunkók parancsuralmi rendszerére, a hősi férfi
pajzsára emelésére, aki prófétai hitben és hittetésében vezeti a nyá-
népet, akár negyven esztendőig az értelmetlenség pusztájában. Évezre-
dekkel álmodik vissza a barlangtól elrohant ember s vannak korok — s
ilyen a mi korunk is, kedves polgártárs, — amikor a letiport értelem-
erkölcsös és szellemi nyomorban ujjaéleszti és kihantolja az értelem leg-
alsó rétegei alól a nyájemberi ösztönt. Korunkban a tömegek primitív
visszavágyása, amelyet anyagi válságba jutott államok politikai roman-
tikája célirányosan terelget is; már messze túlhaladta a középkor visz-
szaidézett páncélját is és mélyen benne jár a terelhető törzsi szereke-
zetű népek hajnali korában.

Rövid néhány év alatt az időnek titáni útját tette meg visszafelé
egyik-másik eltévedt európai nép. El kell ismerni, nem egykönnyen jut
egy nép szinte bölcsőjének irdatlan napjaihoz vissza, egészen a fajok
azületéséig, vérségi kialakulásáig. Erkölcsi és szellemi fertőben megfe-
neklett tömegek búvkörébe jutnak bizonyos hipnótikus látomásoknak
varázsszavak mágiája meredély szélére sodorja a tömegeket és ezek
rohannak a mélyből kellő időben felbukkanó vezér messiási vakhite
után. Ráolvasó szótágok abrakadabrája léleksorvasztó ólmot önt az
agyakba, bódult tömegek Istenhite helyett — melyet, mint egy kultur-
korszak jelenlétét, gondosan kiöl a realpolitikai romantika. Jelek, jel-
vények és fakirnutatványok misztikuma támasztja fel és vele tömjé-
nezi az ámuló és ájult arcokat az új Sion-hegyi kinyilatkoztatásban fel-
merült egy új világ teokrádiája: a vezérhit. A vezérhit, amely a ma élő

európai népekkel már találkozott évezredekkel ezeiótt is, az ázsiai legeslőkön. Azóta a világ nagyot haladt: a mai vezér több mint isten.

Ami azonban az erkölcsi és szellemi meghatározók mellett döntően elidítja a tömegeket a középkor, sőt azon túl korábbi törzsi-törzsfőlhősi kalandor-hódító államélet felé, az végső soron és elsősorban anyagi eredőkben keresendő. A történelmet, drága polgártársam, nem a próféták és törzsfőnök írják, mint holmi Sherezáde-mesét.

Az illuzionista Európában mind több és több az önnönértelmükkel gondolkozók száma, ezek tudják, hogy a történelem folyamatok összessége, az összesség folyamatai állandó változéson mennek keresztül. A változások fejlődő változások, a fejlődés az alacsonyabbtól a magasabb felé irányul, az irányt pedig nem az egyes emberek: próféták, törzsfőkhadvezérek, csokoládékirályok, porkolábok, üvegfúvók, hosszútávfutók és rajzolók szabják meg, hanem a társadalmi viszonyok összessége. A társadalmi viszonyok összessége pedig: a társadalom szerkezete. A társadalom szerkezete az a tényleges állapot, amelyen a társadalom jogi, politikai, erkölcsi és szellemi épülete nyugszik. Amikor ez a tényleges állapot, a gazdasági szerkezet a fejlődés során emberi akarattól független, szükségszerűen jelentkező lökéstől, megpróbáltatástól megrendül, akkor a tényleges állapot, a gazdasági szerkezet s kapcsolatosan, bár lassabban, a rajta épülő jogi, politikai, erkölcsi, szellemi épület is szükségszerűen változni kénytelen.

A változás tehát a társadalmi szerkezet átalakulását eredményezi. az átalakulás forradalmi úton történik. Így kell lennie, mert mindig vannak ellenálló társadalmi erők, amelyek a kialakult és bizonyos osztályérdekeknek kedvező régi formát meg akarják őrizni. Amikor az átalakulást kíván és olykor kiváltó mozgalom jelentkezik, felemeli fejét az ellenforradalom is. Az ellenforradalom, amely a szükségszerűen megváltozni kényszerülő korhelyzetet rögzíteni akarja. Sőt mi több, ellenforradalmi erejével nemcsak gátat vet a fejlődés törvényszerűségének az alacsonyabb foktól a magasabb fok felé való törekvésnek, hanem a fejlődés vonalát megtöri és visszarántja oly idők biztos kikötőibe, amelyek az ő vízeinek kedveznek és amikor a mai ellenforradalmi osztály ősi jogelődje fegyveres biztonságban szabadon járhatott-kelhetett a fenyegetett országutakon.. Bernard Laum, a nemzeti szocializmus egyik legjelentékenyebb írója mondja valahol: „A mi mozgalmunk az ésszerűséget, az intellektuel-bestiákat mélyen gyűlöli és a középkor leki erőt fejleszteni kívánja.“ Nemzeti szocialistától szokatlanul világos és pontos szókimondó megfogalmazása ez a barnainges világszemléletének és tör-ténelmi helyzetének. (A nemzeti szocializmusnak a középkori államforma és társadalmi szerkezet felel meg. Mussolini azt mondja: „Egész életemben az erőszakot hirdettem.“ Az erőszakot, vagyis a középkor uralkodó életformáját.

A nemzeti szocializmus tehát nem forradalom, mint eddig hitted. kedves polgártárs, hanem ellenforradalom, a történelem folyamatának megtüremlése egy helyen, csakúgy mint az olasz fasizmus is ellenforradalom, vagy Francó tábornok és a japán szamurájoknak a kínai háborúja.

A mindkét részről hódító célokért folytatott világháború után az imperialista versaillesi békeszerződés megnyomorította a német nagytőkét, amely éppen a háború kitérősekor emelkedett az angol nagytőkét

európai népekkel már találkozott évezredekkel ezeiótt is, az ázsiai legelőkön. Azóta a világ nagyot haladt: a mai vezér több mint isten.

Ami azonban az erkölcsi és szellemi meghatározók mellett döntően elidítja a tömegeket a középkor, sőt azon túl korábbi törzsi-törzsfői hősikalandor-hódító államélet felé, az végső soron és elsősorban anyagi erődökben keresendő. A történelmet, drága polgártársam, nem a próféták és törzsfők írják, mint holmi Sherezáde-mesét.

Az illuzionista Európában mind több és több az önnönértelmükkel gondolkozók száma, ezek tudják, hogy a történelem folyamatok összessége, az összesség folyamatai állandó változéson mennek keresztül. A változások fejlődő változások, a fejlődés az alacsonyabbtól a magasabb felé irányul, az irányt pedig nem az egyes emberek: próféták, törzsfők, hadvezérek, csokoládékirályok, porkolábok, üvegfüvők, hosszútávfutók és rajzolóknak szabják meg, hanem a társadalmi viszonyok összessége. A társadalmi viszonyok összessége pedig: a társadalom szerkezete. A társadalom szerkezete az a tényleges állapot, amelyen a társadalom jogi, politikai, erkölcsi és szellemi épülete nyugszik. Amikor ez a tényleges állapot, a gazdasági szerkezet a fejlődés során emberi akarattól független, szükségszerűen jelentkező lökéstől, megpróbáltatástól megrendül, akkor a tényleges állapot, a gazdasági szerkezet s kapcsolatosan, bár lassabban, a rajta épülő jogi, politikai, erkölcsi, szellemi épület is szükségszerűen változni kénytelen.

A változás tehát a társadalmi szerkezet átalakulását eredményezi, az átalakulás forradalmi úton történik. Így kell lennie, mert mindig vannak ellenálló társadalmi erők, amelyek a kialakult és bizonyos osztályérdekeknek kedvező régi formát meg akarják őrizni. Amikor az átalakulást kíván és olykor kiváltó mozgalom jelentkezik, felemeli fejét az ellenforradalom is. Az ellenforradalom, amely a szükségszerűen megváltozni kényszerülő korhelyzetet rögzíteni akarja. Sőt mi több, ellenforradalmi erejével nemcsak gátat vet a fejlődés törvényszerűségének, az alacsonyabb foktól a magasabb fok felé való törekvésnek, hanem a fejlődés vonalát megtöri és visszarántja oly idők biztos kikötőibe, amelyek az ő vízeinek kedveznek és amikor a mai ellenforradalmi osztály ősi jogelődje fegyveres biztonságban járhatott-kelhetett a fenyegetett országutakon.. Bernard Laum, a nemzeti szocializmus egyik legjelentékenyebb írója mondja valahol: „A mi mozgalmunk az ésszerűséget, az intellektuel-bestiákat mélyen gyűlöli és a középkor leki erőit fejleszteni kívánja.“ Nemzeti szocialistától szokatlanul világos és pontos szókimondó megfogalmazása ez a barnainges világszemléletének és tör-ténelmi helyzetének. (A nemzeti szocializmusnak a középkori államforma és társadalmi szerkezet felel meg. Mussolini azt mondja: „Egész életemben az erőszakot hirdettem.“ Az erőszakot, vagyis a középkor uralkodó életformáját.

A nemzeti szocializmus tehát nem forradalom, mint eddig hitted, kedves polgártárs, hanem ellenforradalom, a történelem folyamatának megtüremlése egy helyen, csakúgy mint az olasz fasizmus is ellenforradalom, vagy Francó tábornok és a japán szamurájoknak a kínai háborúja.

A mindkét részről hódító célokért folytatott világháború után az imperialista versaillesi békeszerződés megnyomorította a német nagytőkét, amely éppen a háború kitérősekor emelkedett az angol nagytőkét

fenyegető hatalommá; a német nagytőke összeomlása után már a forradalmi weimari köztársaság első napjaiban aknamunkára dühítette egyrészt a munkanélülivé vált, később megbarnaingesedett német nemzeti türelmetlenséget és megalázottságot, másrészt ez utóbbinak ürügyén a bosszúért lihegő kapitalizmus érdekeit védő szolgarendre váltotta a német milliók megcsúfolt „über alles“-érzését. A tizenhét évben megrendült gazdasági rend szükségképpen megrendítette az egész német politikai, erkölcsi, szellemi és jogi épületet. A forradalmat, amely a szétporlasztott társadalmi szerkezetet és gazdasági rétegződést új formába önthette volna, felváltotta az ellenforradalmi mozgalom: az elégedetlenség visszahajló formája: a nemzeti szocializmus.

Az idő kedvezett a fasizmusoknak: robajos, romboló erővel viszik vissza államaikat az államformának megfelelő avatag társadalmi formákba. Szükségszerűségből. Mert államelvük, állameszméjük nem mai: társadalmi szerkezetüket is hozzáforrasztják a korhű jelmezekhez. A vezérelvű parancsuralmak nem a történelmi haladásnak megfelelő új államformát, nem valamí újat, új világnézetet, új emberek új államát és új társadalmat jelentenek, hanem a középkori tekintélyállamok külső és belső szerkesztésén korszerűtlenkednek. Hogyan is lehetett volna másképpen! Hiszen az ellenforradalom nem újít, hanem a réginek múltjának megőrzése, felidézése. Újat jelent, a fejlődés magasabb foka felé vezető formát csak a haladás és nem annak lefojtása hozhat.

Az olasz fasizmus nem a német iskolán nőtt és a német nemzeti szocializmus nem Mussolini akadémiaját tanulmányozta. Ugyanazon adottságok szükségszerűsége torkoltatta mindkettőt találkozó és azonosossá váló útra. A világháború a fejlődő és Afrika felé tekintető olasz nagytőkének nem hozta meg az óhajtott és remélt nyersanyagtermő kánaánokat és az aranyat régi velencés garmadában öntő piacokat. A világháborúban csalódott és ocsúdott nép már forradalmat fesztített az ugyancsak csalódott nagytőke felé. A szorongatott rendszer ekkor a világháború sarcaiból nem kapván cleget, újból felvette a harcot, egyrészt az olasz nép forradalma ellen, másrészt folytatta a világháborút és megcsinálta az ellenforradalmat. Németországgal együtt találkozott a felélesztett viágháborúban. A világháború, édes polgártárs, nem fejeződött be, sőt új és új harcerekken bontogatja zászlóit. Így 1936-ban Spanyolországban nyitott új frontot. Ez is folytatása, más felől azonban — amint Eden mondta — kezdete a második világháborúnak. Ennek az új frontnak is meg van a maga gazdasági háttere.

Az olasz fasizmusnak szüksége van későbbi terveinek keresztülvitele érdekében a Földközi-tenger kizárólagos birtoklására. Ez a tenger az angol világbirodalom és a franciák tengerentúli birodalmának kulcsa és zára, titka és nyitja. A Földközi-tengernek olasz részről történő birtokbavétele egyet jelent a két európai nagyhatalom, — a világháború győzteseinek, a német nagytőke megnyirbálóinak és a csatlakozott olasz nagytőke vágyálmai letörőinek — bukásával a Földközi-tenger nyugati partján a spanyol köztársaság megszűntette a hűbérrendszert és demokrata akart lenni. A köztársaságiak új gazdasági rendszert, egész társadalmi szerkezetet átalakító forradalmi demokratizálódásával szemben az olasz nagytőke testvérként segíti a spanyol feudálkapitalizmus tábornokát; Francót. Az Afrikára tekintő olasz nagytőke megszeppent a spanyol demokrata köztársaság megjelenésekor, a

demokrata Spanyolország a demokrata Franciaországgal szövetséges, míg egy fasiszta Spanyolország a fasiszta hódítókkal együtt parádézik. Hogy Olaszország Franciaország elől lezárhassa az Afrikába vezető utakat, teljes erejével támogatja a spanyol földbirtokos és inkvizíció közép-kort idéző Francó irtó hadjáratát a spanyol nép ellen. A Földközi-tengeren Francó fasisztaival szövetségben lefejezheti az angol-francia gyarmatbirodalom összekötő hajóutait, egy európai háború esetén a spanyol és olasz fasiszta hajóhad megakadályozhatja a francia és angol anyaországnak a gyarmatokról a Földközi-tengeren keresztül történő ellátását. A Pireneusok megszállása után pedig Franciaországot megadásra kényszerítheti. Azt a Franciaországot, amely a háborúban nyert, az az Olaszország, amely a háborúban nem nyert.

Franciaország ez esetben az európai demokráciát jelenti, de még az angol világbirodalom ellen irányuló és a főképpen ez ellen irányuló hetvenkedésben is a demokráciát akarja Mussolini a vesszőnyalábokkal lesújtani. A történelmi fejlődés jelene: a demokrácia ellen vezető felélesztett világháborúját a két tengely-állam Európában és egyéb világ-részekben nagyméretű propagandával. Bizony, polgártárs, a szemedet jó lesz most kinyitni, mert ideológiák indultak döntő harcba és a tét az európai szabadság, a demokrácia elve, a történelmi fejlődés és a te fejed. Az európai demokrácia a fegyvertelen spanyol köztársaság képeiben immár két és fél éve védekezik az olasz-német-marokkói ellenforradalom ellen és bizony polgártárs, még a sokat emlegetett, de annál kevesebbet gyakorolt keresztény erkölcsiséget is ezek a spanyolok védik most.

Az olasz légiók és az arab regimentek a német technikai tanácsadókkal együtt legyőzték Katalónia szabadságszertő népét, — azok a népek, amelyek nem élnek emberi méltóságérzés követelvényei között, a mas népek szabadságmozgalmát is hajlamdok porhadönteni, — de megrendezett, megrendelt győzelem, ez a Potemkin-győzelem nem jelenti kedves polgártársam, a szabadság bukását, sem Spanyolországban, sem egyebütt.

Civilizációnk — kedves polgártársam; — legnagyobb válságát éli. Róma azt mondja: „Mi mindannak ellentéte vagyunk, amit 1789 jelent”. Berlia azt mondja: „1789-et kitéröljük a történelemből”. Mi pedig azt mondjuk: Végzetesen tudománytalan, végzetes kijelentések ezek, de ennek végzetük van bennük. Az emberek világában élünk, az állatok és kőzetek világában — hogyan egyeztethető össze az étellel, folytonossággal, oszlódással, növekedéssel az élet haladásával, az értelem sokasodásával a római és berlini ígéret? Róma azt mondja: Visszautasítjuk a holdogságnak és haladásnak a mítoszát. Róma meghódíthatja a katalánok földjét, de Spanyolország nem tukik meg, mert Spanyolország Európa akar lenni, haladás és demokrácia. Az áldemokrata mentőörves, vigéces, esernyős Noé-galambok mindenütt a fasiszmus özönvize fölött röpködnek — dehogyan is tévednek ők a bölcs irányítú vezéreltével egy népi, igaz deokratizmus virányai fölé, naiv nagybácsi hiszékenységével az öreg Európa színvak kispolgársága, a lecsúszottak kiváltásos osztálya, ugyan hova gondol, milyen humánus és úriemberi megegyezés és béke olajját kíméli a sülyedő bárkákból! Holott láthatják, hogy az újközépkori husvét feltámasztott ösztönemberei, nincstelen tömegek liderclovagokat emelnek fejük fölé és ezek galopozzák

be a világ tereit, ligeteit és gyermekkertjeit. Ezek a tömegek és ezek a lovagok nem alkudnak, mert élettér és kivétel kell nekik. A demokrácia nem egyezhet a középkorral, csupán az áldemokrácia lel fel a sötét áramlatokban a maga számára is megfelelő vészkijáratot, ahol kimenetelre várakozik a bukott anygait, a vén obsztitot: a tőkéstermelési rendszert. Ezen az egy ponton azonosak az ellentétek, ezért bocsátkozik alkuba a fasizmussal az áldemokrácia.

Ne hidd polgártársam, hogy új világ születésének véres ágya mellett silbakolsz, ne lengsd kalapod és kedved hintázva üres ünnepek panorámája előtt. Bizony új világ születik most, de ez nem az ő világuk. A harsonák és fáklyák lezárnak egy avatag kort és vele a középkort, melyet ki akartak hantolni az ellenforradalom bástyaörfői. Ők győzelmet ünnepelnek, de vereség érte őket, mert a lassan gyülő emberi értelem mélyszéges felismeréshez jutott, elért annak a felismeréséhez, hogy az áldemokrácia előbb-utóbb meglakol az alkuért. Hát akkor elveszünk mind egy szálig — így mondd, kedves polgártárs — most már lemondóan. — És mi azt feleljük: Korunk a történelem különös közjátéka. kibicsaklása volt, a legostobább és legotrombább valamennyi visszacsapó irányú történelmi kor között, tele zűrzavarral és meglepetésekkel. A fasizmus most helyzeti előnyhöz jutott és el kell indulnia a döntő ütközet felé. Az európai tragédia utolsó felvonása következik. A döntő ütközet, a fegyverrel és vitézzel szemben, az értelem és szabadság nyeri meg. Nem az alkudozó, latolgató, demokrácia diadala lesz ez, nem az olyan demokráciáé, amely leszabotálta a spanyol szabadságharcot. Hiszen az ilyen demokrácia könnyen lesiklik az érdek útjára. A diadalt az igazi, népi demokrácia fogja kivívni, a népi demokrácia, mely nem más, mint a humanizmus politikai formája, az emberi méltóság öntudata, mint Thomas Mann mondja. Az ember, mint élőlény, gondolkodó és öntudatos élet, el nem vesztet többé a feltétlen engedelmesség és vaklüt moslékjában, — hadd jöjjön hát a fasizmus fegyveres tarzanjaival, a népi demokrácia, az értelem, a belső, öntudatos fegyelmes humanizmuson és az emberi méltóságérzésen és önbecsülésen épült szellem halálsugarai fogadják!

Az európai tragédia, a történelem mai bűzös fejezete csúnya kisiklása volt a polgári demokráciának is, kiviláglott, hogy milyen kötéláncos, egyensúlyozó művészet és milyen ámító játék néha, ha kalmár kezében van. Ez a kalmárkodás ellentmondásba került önmagával, amikor az öncsonkítók ezektájával, leült egy asztalhoz, az önmagával történt összeütközésében életelveit dobta sutba és lefokozta önmagát. Ez az áldemokrácia megbukott és ez is bizony európai tragédia.

Az igazi demokrácia azonban nem egyesek kezében van, hanem a fölénkfeszlő légkörben és évszázadok belénk rögződő emelkedő emberi öntudatában. Még Barcelona, eleste, még Róma sem döntheti meg. A tragédia a torkunkban mar már. És éppen ezért közel az új világ születése. Az új világ az európai tragédia szinpadán a történelem tolytonosságából születik meg. Az új világ emberei túl a mai tragédia határain életveszélyesen szeretik a szabadság, halhatatlan hatalmát.

FEKETE BÉLA